

Inkomensongelijkheid in de Verenigde Staten: Oorzaken en Gevolgen



**Ewout de Groot - 3400832
Tomás Nijman - 3962857
Liberal Arts and Sciences
08-02-2015**

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Instituties en politieke verandering	7
Hoofdstuk 2: Wat zijn de economische oorzaken van toenemende inkomensongelijkheid?	15
Hoofdstuk 3: Het belang van de burgermaatschappij.	23
Hoofdstuk 4: Wat is de sociale impact van inkomensongelijkheid?	28
Interdisciplinaire conclusie	34

Inleiding

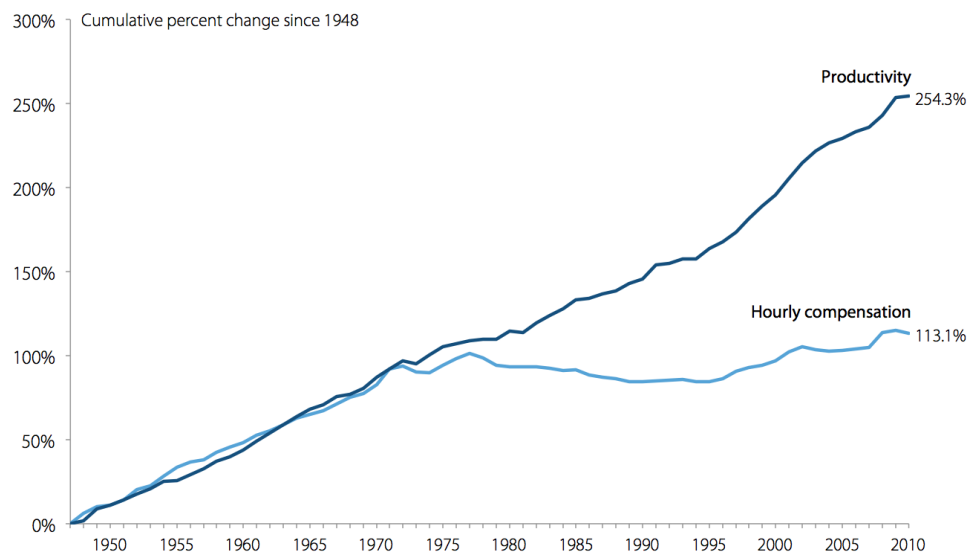
“Inequality may be a symptom of economic problems. But why is inequality itself an economic problem? If some get rich and others get richer, who cares? If we all become poor equally, is that not a problem? Why not fix policies and problems that make it harder to earn more?”
(Cochrane 2014).

Vijf november 2014 kwam een van de meest spraakmakende wetenschappers van de laatste jaren naar het binnenhof toe. De Franse econoom Thomas Piketty was op uitnodiging van de commissie voor Financiën te gast in de Tweede Kamer. Hij sprak daar met leden van de commissie over zijn boek 'Le capital au 21e siècle'. In deze bestseller voorspelt Piketty dat de trend van de groeiende inkomensongelijkheid binnen Westerse samenlevingen zich verder zal doorzetten, met als gevolg dat er zich een nog grotere kloof zal manifesteren tussen arm en rijk. Enerzijds bekritiseerd door rechtse politici, bedrijven en economen, en anderzijds geliefd door linkse groeperingen in de samenleving, reist Piketty heel de wereld door om zijn boodschap te verkondigen. Het werk van Piketty is te plaatsen binnen de context van een groeiende interesse in wetenschappelijke kringen met betrekking tot de trend van de toenemende inkomensongelijkheid wereldwijd. Deze ontwikkeling vindt niet plaats tussen landen, maar juist binnen de grenzen van natie-staten. De trend die Piketty benoemt, wordt door vele mensen impliciet als een negatieve trend ervaren.

“ When the rate of return on capital exceeds the rate of growth of output and income, as it did in the nineteenth century and seems quite likely to do again in the twenty- first, capitalism automatically generates arbitrary and unsustainable inequalities that radically undermine the meritocratic values on which democratic societies are based”
(Piketty 2014).

Binnen dit citaat verwoord Piketty de veronderstelling dat het huidige kapitalistische systeem en de ongelijkheid die er uit voortvloeit een afbreuk doet aan het goed functioneren van een democratische samenleving. Hiermee stelt hij dat de toename van inkomensongelijkheid een

maatschappelijk probleem is. Deze claim zullen we binnen onze thesis aan de hand van een analyse op de bestaande literatuur over dit onderwerp behandelen. Met het huidige kapitalistische systeem verwijzen we naar de context waarin economische bedrijvigheid plaatsvindt. Aangezien de trend van de toename van inkomensongelijkheid verbonden is met het functioneren van het kapitalistische systeem is het belangrijk om te begrijpen welke contextuele factoren een rol hebben gespeeld in het creëren van deze ongelijkheid. Om dit te begrijpen zullen we eerst kijken naar waar de trend van de toename inkomensongelijkheid vandaan komt. Tussen het einde van de Tweede Wereldoorlog en de jaren zeventig groeide de gemiddelde productiviteit productiviteit van werknemers in de Verenigde Staten ongeveer even snel als de inkomens. Na de jaren zeventig zien we een scherpe afsplitsing tussen de compensatie van de gemiddelde werknemer en zijn productiviteit. De eigenaren van kapitaal en werkgevers krijgen sinds die periode een steeds groter percentage van het inkomen. Dit heeft geresulteerd in een sterke toename van de inkomensongelijkheid sinds de jaren zeventig.



Bron: Mishel 2012

De toename van inkomensongelijkheid valt dus samen met een verandering binnen de contextuele setting van het kapitalisme die plaats heeft gevonden in die periode. In deze thesis zullen we benoemen wat de oorzaken zijn van deze toename. Vanuit een economisch perspectief kan er beschreven worden wat de oorzaken zijn van de toename van inkomensongelijkheid. De context waar deze ontwikkeling plaatsvinden kan echter niet enkel begrepen worden vanuit de economische discipline. Om een verklaring te vinden hoe deze veranderingen plaats hebben kunnen vinden is het ook van belang is om te kijken naar de sociaal-maatschappelijke en politieke context waarin de economie zijn gedaanteverwisseling heeft ondergaan.

Vanuit een politiek-geschiedkundig perspectief zullen we daarom deze contextuele veranderingen beschrijven. Hierna zal er gekeken worden naar de impact van deze veranderingen op het functioneren van de democratische samenleving. Bij het onderzoeken van de impact van de toename van inkomensongelijkheid op het functioneren van samenlevingen zullen we als onderzoekers ook buiten de grenzen van onze eigen disciplines moeten treden. Als we spreken over het goed functioneren van een democratisch systeem hebben we het niet alleen over economische groei of over het soepel verlopen van democratische processen. Het goed functioneren van de samenleving is een onderwerp dat door alle sociale wetenschappen wordt behandeld. We zullen daarom waar nodig is onze inzichten aanvullen met inzichten uit andere vakgebieden.

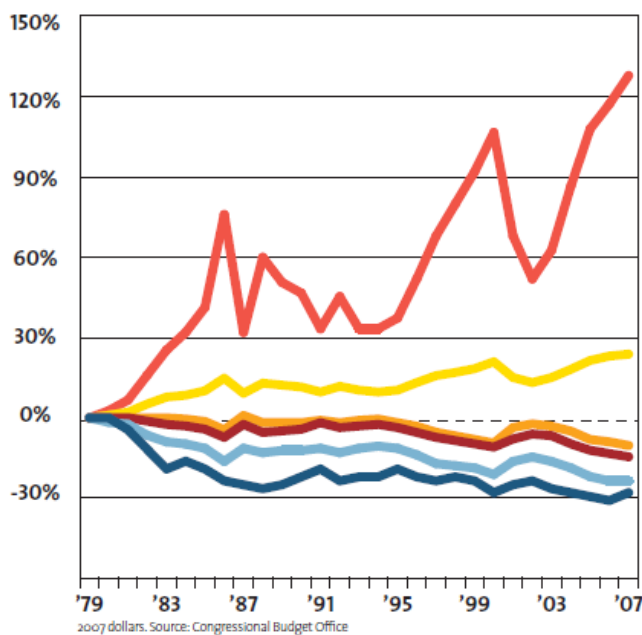
Aangezien de sociaal-maatschappelijke, politieke en economische context van landen sterk verschillen zullen we onze analyse toespitsen op een specifiek land, welteverstaan de Verenigde Staten. Dit om ervoor te zorgen dat de analyse zo min mogelijk variabelen bevat die invloed kunnen hebben op de legitimiteit van onze bevindingen.

De vraag die centraal staat in deze thesis luidt: **Wat zijn de onderliggende oorzaken en de maatschappelijk impact van de toename van inkomensongelijkheid in de Verenigde Staten?**

Voordat we verder gaan met onze analyse is het belangrijk om de trend van de toename van inkomensongelijkheid te beschrijven en in een historisch perspectief te zetten. Het is ondertussen duidelijk dat de afgelopen dertig jaar inkomensongelijkheid in de Verenigde Staten

sterk is toegenomen. Vaak wordt de toename van inkomensongelijkheid geïllustreerd aan de hand van het aandeel dat de top 1% van de bevolking verdient. Tussen 1979 en 2007 is dit aandeel van 9% gestegen naar 24%. Dit is een niveau dat sinds de jaren twintig niet meer was bereikt (Koechlin 2012). Figuur 2 is een bekende grafiek waaruit de toename van inkomensongelijkheid goed duidelijk wordt. De rode lijn staat voor de ontwikkeling van het percentage van het inkomen van de top 1% van de Amerikaanse bevolking. De gele lijn illustreert de veranderingen van het inkomensgedeelte van de top 20% van de Amerikaanse bevolking. De oranje, paarse, lichtblauwe en blauwe lijnen staan ieder voor 20% van de bevolking geselecteerd op basis van hun inkomen.

CHANGE IN SHARE OF INCOME
vs. 1979, after taxes



Uit deze grafiek blijkt dat de inkomensongelijkheid sinds de jaren 70 sterk is toegenomen. 59.9% van de groei van de inkomens tussen 1979 en 2007 is gegaan naar de rijkste 1% van de Amerikaanse bevolking. De rijkste 0.1% van de bevolking heeft zelfs 36% van alle groei naar zich toetrokken (Mishel 2012). Uit figuur 1 is al eerder gebleken dat de productiviteit van werknemers sterk is toegenomen sinds de jaren zeventig. De toegenomen productiviteit heeft

ook geresulteerd in economische groei. Het zou dus nog wel kunnen zijn dat ondanks de toename van inkomensongelijkheid iedereen er op vooruit is gegaan. In werkelijkheid is echter het gemiddelde inkomen van de armste 20% van de Amerikaanse bevolking sinds de jaren zeventig met 10.7% afgenomen (Koechlin 2012). De onderste 90% van de bevolking heeft slechts een marginale groei van hun inkomen ervaren. Dit geeft voldoende aanleiding om deze ontwikkelingen onder een vergrootglas te leggen.

Hoofdstuk 1: Instituties en politieke veranderingen

Nu er in de inleiding is geconstateerd dat inkomensongelijkheid is toegenomen sinds de jaren zeventig is het belangrijk om een goed inzicht te krijgen in de grootste politieke oorzaken van deze toename. In dit deel van de thesis zal er ingegaan worden op de politiek-economische veranderingen die er in de laatste decennia zijn ontstaan binnen de Verenigde Staten. Een van deze oorzaken ligt volgens ons in de significante veranderingen binnen de institutionele context waarin de Amerikaanse economie functioneert. Er is een groeiende consensus onder economen en politicologen dat de sociale, economische, politieke organisatie in de vorm van instituties in grote mate invloed heeft op het functioneren van samenlevingen (Acemoglu, Johnson, 2005). Het is dus van belang om deze bewegingen in kaart te brengen. In dit hoofdstuk zal er uiteen gezet worden wat het belang is van instituties op de staat van een economie en hierna zal er dieper ingegaan worden op de veranderingen die er in de laatste vier decennia hebben voorgedaan. Er gaat gekeken worden naar wat deze instituties nou precies zijn en welke verandering zij in gang hebben gezet.

Het institutionele framework

"Each of us puts his person and all his power in common under the supreme direction of the general will, and, in our corporate capacity, we receive each member as an indivisible part of the whole." At once, in place of the individual personality of each contracting party, this act of association creates a moral and collective body, composed of as many members as the assembly contains votes, and receiving from this act its unity, its common identity, its life and its will" (Rousseau, 1762).

De wereldberoemde verlichtingsdenker Jean Jacques Rousseau kwam in 1762 met zijn werk 'Du Contrat Social ou principes du droit politique', waarin hij treffend uiteenzette hoe volgens hem de moderne samenleving eruit zou moeten zien. Een organisch geheel waarin elke individuele stem even zwaar weegt en deze individuele stemmen vormen samen de morele en collectieve geest. Rousseau stelt hier dat de collectieve wil van alle individuen in een samenleving uiteindelijk de vorm van het 'publieke persoon' aanneemt. Deze publieke persoon manifesteert zich in de vorm van instituties en organisaties. Deze verscheidene organisaties en instituties vormen het institutionele framework waarin een samenleving opereert. Om te kunnen vatten wat dit institutionele framework nou precies is en hoe dit zich vertaalt naar de samenleving, moet er eerst duidelijk worden wat er onder het begrip instituties valt.

Rond het begrip instituties heeft zich altijd een verwoed wetenschappelijk debat afgespeeld. Tot op de dag van vandaag is er geen universeel aanvaarde definitie. Er kan echter wel gesteld worden dat instituties deels beschreven kunnen worden als een systeem van lang aanwezige en stabiele sociale regels die de sociale interactie tussen mensen mogelijk maken. Taal, geld, wetten, metrieke systemen, tafelmanieren, en organisatievormen zoals bedrijven zijn allemaal vormen van instituties. Instituties kunnen een bepaald gedragspatroon van mensen bevorderen of juist tegengaan. Ze zorgen voor een duidelijke context waarin menselijke denkpatronen, verwachtingen en acties zich kunnen manifesteren. Deze regels kunnen zowel bepaald gedrag versterken of beperken. Zelfs de beperkingen kunnen soms weer

mogelijkheden creëren, zo zorgen de regels van taal ervoor dat je kan communiceren met elkaar, en de wetten die wij als samenleving hebben gecreëerd kunnen ook de persoonlijke vrijheid vergroten. Instituties zijn de onderliggende structuren die de voorkeuren en doelen van een samenleving vormgeven. (Hodgson, 2006)

In het boek *Institutions, institutional change and Economic performance* schrijft de vooraanstaande econoom Douglas C. North over de invloed van institutionele veranderingen op de economische prestaties van samenlevingen. Hij maakt in het boek een belangrijk onderscheidt tussen de 'regels' en de 'spelers', waarbij de regels de in de vorige alinea beschreven instituties zijn en de spelers de ondernemers en organisaties. Onder de organisaties verstaat North bijvoorbeeld politieke partijen, bedrijven, vakbonden, scholen en universiteiten. Het is de interactie tussen de spelers en de regels die de institutionele evolutie van een economie vormgeven. (North, 1990).

Afgaand op de definities van Hodgson en North kan er gesteld worden dat de wisselwerking tussen instituties en organisaties zorgen voor de institutionele context waarin een samenleving functioneert. Er is een verandering opgetreden in hoe de regels zijn opgesteld, en ook zijn de doelen van de spelers dermate veranderd dat dit heeft geleid tot een drastische verandering in de verdeling van onze economische welvaart. Maar welke regels zijn dat en welke spelers hebben hiervoor gezorgd?

De Neoliberale omslag

Op 15 juli 1979 spreekt de toenmalige president Jimmy Carter tijdens een televisiespeech zijn zorgen uit over de energiecrisis die de Verenigde Staten in de jaren zeventig in zijn greep hield. Economische stagnatie zorgde voor onrust bij de Amerikaanse bevolking, de eens onuitputtelijk geachte fossiele brandstoffen waren sinds de oliecrisis in 1973 als maar duurder geworden en de Amerikaanse manier van leven stond op losse schroeven. In zijn drieëndertig minuten durende speech ligt de focus op het terugvinden van het vertrouwen en het herwinnen van de vrijheid die de Amerikaanse democratie altijd heeft gekenmerkt (Carter, 1979).

De Verenigde Staten hadden te maken met veranderende economische vooruitzichten. De jaren vijftig en zestig, met zijn goedkope fossiele brandstoffen, stijgende lonen en groeiende levensstandaarden voor de middenklasse waren voorbij. De bezuinigingsmaatregelen en stagnerende lonen waren voor politici en burgers een doorn in het oog. Bij veel burgers begon de notie te ontstaan dat de verzwakte staat van de economie te danken was aan een te grote en manipulatieve overheid. Er was slechts één oplossing voor het probleem, vrije marktwerking en deregulering. De economie die sinds de jaren dertig sterk beïnvloed werd door de federale overheid moest ontdaan worden van zijn ketenen (Huber, 2011).

Deze reguleringen waren in de na-oorlogse jaren sterk toegenomen in hoeveelheid, maar dit is niet altijd zo geweest. Nadat de internationale handel rond 1820 sterk was toegenomen kwam er een sterkere roep om de vrije marktwerking zowel internationaal als nationaal zijn gang te laten gaan. De rol van de staat was er om de marktwerking te faciliteren en controleren, maar interveniëren moest zo min mogelijk gebeuren. Dit 'laissez-faire' economisch denken werd de norm in de jaren die volgde. Het zogenaamde klassiek liberaal denken was tot aan de Tweede Wereldoorlog de dominante doctrine in zowel de Verenigde Staten als daarbuiten (Ruggie, 1982).

Dit veranderde echter in de jaren na de beurskrach op Wall Street in het jaar 1929. De jaren dertig werden gekarakteriseerd door een enorme economische recessie en dit zorgde voor een vruchtbare bodem voor nieuwe veranderingen. De vele nieuwe hervormingen van de regeringen in de jaren dertig worden ook wel aangeduid als de '*New Deal Reforms*'. Deze veranderingen hadden voornamelijk de gezamenlijke karakteristiek dat ze de problemen die het kapitalistisch systeem opleverde zoveel mogelijk probeerden te controleren en neutraliseren. Er werd gepleit voor het tegengaan van monopolievorming binnen de bedrijfswereld en een grotere invloed van de overheid op het dagelijks functioneren van de economie. Er werden veel verschillende instituten opgericht die de verdeling van welvaart en

de rechten van de arbeiders verdedigden en zodoende veranderde de institutionele context binnen een korte tijd enorm (Brinkley, 2011).

De Verenigde Staten rond de jaren vijftig en zestig was een samenleving waarin de staat een grote rol had in het welzijn van zijn burgers. Het had een strikt beleid ten aanzien van werkgelegenheid, economische groei en intervenieerde vrijuit als de markt zich niet op de gewenste manier ontwikkelde. Deze vorm van politiek-economische organisatie wordt ook wel aangeduid als 'ingebod liberalisme'. De processen van de markt waren omringd door vele institutionele reguleringen die de vrije marktwerking controleerde en stuurden (Ruggie, 1998 - Huber, 2011).

In de jaren zestig werden de eerste sterke geluiden gehoord binnen de academische wereld die pleitten voor veranderingen binnen het politiek-economische systeem. In deze wetenschappelijke kringen was het de Amerikaanse econoom Milton Friedman die een conceptueel framework gecreëerd had wat de klassieke Liberale standpunten zoals individuele vrijheid en ongecontroleerde marktwerking als centrale waarden nam. In zijn bekendste werk *Capitalism and Freedom* is hij heel duidelijk over zijn interpretatie van politieke en economische vrijheid:

"The preservation of freedom is the protective reason for limiting and decentralizing governmental power. But there is also a constructive reason. The great advances of civilization, whether in architecture or painting, in science or literature, in industry or agriculture, have never come from centralized government... Government can never duplicate the variety and diversity of individual action. At any moment in time, by imposing uniform standards in housing, or nutrition, or clothing, government could undoubtedly improve the level of performance in many local areas and perhaps even on the average of all communities. But in the process, government would replace progress by stagnation, it would substitute uniform mediocrity for the variety essential for that experimentation which can bring tomorrow's laggards above today's mean." (Friedman, 1962)

Friedman was niet de eerste die deze klassiek liberale standpunten weer naar boven haalde, hij was geïnspireerd geraakt door de Oostenrijker Friedrich Hayek (Lawson, 2010). Hayek stelt in zijn boek *Road to Serfdom* dat een democratie slechts kan bestaan als de personen die hierin leven vrijheid hebben binnen het economisch systeem om hun kwaliteiten te benutten. De institutionele context moet niet overheerst worden door een overheid. Mits niet aan deze voorwaarden wordt voldaan zal het onvermijdelijk leiden tot het falen van de economie en democratie in kwestie (Hayek, 1944).

In de loop van de jaren zeventig en tachtig schaarden verscheidene leiders van grote geïndustrialiseerde landen zich hierachter, met als voorloper hierin de Verenigde Staten. In de jaren tachtig was Milton Friedman zelfs de drijvende kracht achter de economische beleidsvoering van president Reagan en de Republikeinse partij. De oude socialistische krachten werkten volgens Friedman niet meer, er was een nieuwe impuls nodig om de economie weer op gang te brengen. De sleutel lag in de natuurlijke kracht van de concepten die er werden nagestreefd zoals vrijheid en ongelimiteerd ondernemerschap, deze zitten bij de Amerikanen diep in het collectief geheugen en de institutionele denkwereld (Friedman, 1962). Sinds de jaren zeventig hebben deze idealen zich langzamerhand ontwikkeld tot vaststaande vanzelfsprekende begrippen, de politicoloog Harvey zet dit treffend uiteen in een passage in een van zijn artikelen:

“Furthermore, advocates of the neoliberal mindset now occupy positions of considerable influence in education (universities and many “think tanks”), in media, in corporate boards rooms and financial institutions, in key state institutions (treasury departments, central banks), and also in those international institutions such as the International Monetary Fund (IMF) and the World Trade Organization (WTO) that regulate global finance and commerce. Neoliberalism has, in short, become hegemonic as a mode of discourse and has pervasive effects on ways of thought and political-economic practices to the point where it has become incorporated into the commonsense way we interpret, live in, and understand the world.” (Harvey, 2004).

De vrije marktwerking werd het logische antwoord op de staatsbestuurde economie van de naoorlogse jaren. De apolitieke economie waarin ondernemerschap beloond werd en de politiek zich zo min mogelijk bemoeide was bij de beleidsmakers en belangrijke economen en wetenschappers de juiste. Het controleren van prijzen en de herverdeling van welvaart werden afgeschilderd als oneerlijke 'politieke' pogingen om welvaart te vergaren. Er ontstond een nieuwe (inter)nationale institutionele context, die aangeduid werd als het Neoliberalisme (Huber, 2011).

Kenmerken Neoliberaal beleid

Aan de basis van de Neoliberale theorie en beleid is de belangrijkste functie van de staat het streven naar institutionele karakteristieken die vrij functionerende markten ondersteunen, de wet als het hoogste gezag handhaven en zorgen voor de bescherming van eigendomsrechten. Deze institutionele afspraken zijn er om volledige individuele vrijheid te garanderen. De wettelijke context is nodig om rechtspersonen binnen de vrije markt te beschermen. Slechts de contractuele verplichtingen van rechtspersonen, vrijheid van meningsuiting, keuze en actie moeten beschermd worden. De staat moet alles doen wat binnen zijn macht ligt om deze vrijheden te waarborgen. Verder is de vrijheid van bedrijven en coöperaties om te opereren binnen deze institutionele context de basis waarop een economie draait. Ondernemerschap en innovatie zijn volgens Neoliberalen de belangrijkste factoren in het creëren van welvaart. Door innovatie stijgt de productiviteit en dit zorgt uiteindelijk voor een hogere levensstandaard voor alle burgers (Harvey, 2008).

Een van de meest in het oog springende veranderingen die het Neoliberaal beleid heeft aangebracht in de Westerse landen is de verregaande deregulering van de instituties en organisaties in de Verenigde Staten. Instanties die voorheen vaak nationaal aangestuurd werden zoals nutsbedrijven, telecommunicatiebedrijven, transportbedrijven zijn allemaal grotendeels geprivatiseerd. Ook het onderwijs, sociale woningbouw en de gezondheidszorg zijn

in verregaande stadia van privatisering. Deze privatisering heeft er ook voor gezorgd dat in deze sectoren een verminderde mate van regulering mogelijk is. Ook hebben deregulerende beleidsmaatregelen rond de financiële sector gezorgd voor een enorme groei van de financiële markten. Ging er in 1983 nog maar zo'n 2,3 miljard dollar per dag om in de globale financiële markt, in 2001 was dit al zo'n 130 miljard dollar. Niet alleen de regels van de financiële markt werden veranderd, ook sneed de regering flink in de belastingdruk voor investeringen en kapitaal. De Neoliberale opvattingen en het lobbyen van neoliberale aanhangers zorgde langzamerhand voor een regressief belastingstelsel in de Verenigde Staten, waarbij investeren minder belast werd dan inkomen uit loondienst. Verder zorgde het ervoor dat de uitgaven van de staat zich begonnen te richten op het geven van subsidies en belastingvoordelen voor grote multinationale corporaties, en steeds minder investeerde in publieke instanties zoals universiteiten en bibliotheken. . Een ideaal institutioneel klimaat voor de vermogende van de Verenigde Staten om hun kapitaal te zien groeien, en minder gunstig voor de mensen in loondienst (Harvey, 2008).

Conclusie

In dit deel van de thesis is naar voren gekomen dat vanuit de discipline Politieke Geschiedenis en Internationale Betrekkingen gesteld kan worden dat de voornaamste reden voor de stijging van inkomensongelijkheid in de Verenigde Staten ontstaan is door een ingrijpende institutionele gedaanteverwisseling. Van een structuur die ook wel 'ingebod liberalisme' genoemd werd is er een verschuiving geweest richting een institutionele zienswijze die ook wel het Neoliberalisme genoemd wordt. De Neoliberale beleidsvoering - met zijn focus op vrije marktwerking, ondernemerschap en innovatie - zorgde voor een overheid die zijn taken en inspraak zag slinken. Staatsbedrijven werden geprivatiseerd en hierdoor kwam hier minder toezicht op. Ook werd de financiële sector ontzien van verregaande regulering. Het is dus duidelijk dat er een verregaande verandering heeft voorgedaan in de context waarin de economie van de Verenigde Staten heeft geopereerd. Het volgende deel van de thesis zal op ingaan op de mogelijke economische oorzaken van deze ontwikkelingen.

Hoofdstuk 2: Wat zijn de economische oorzaken van de toenemende inkomensongelijkheid?

Zoals in het vorige hoofdstuk is besproken is het neoliberalisme de dominante filosofie achter het sociaal-economisch beleid van de afgelopen 30 jaar. Om de toename van inkomensongelijkheid te verklaren is het belangrijk om te begrijpen waar deze filosofie op gebaseerd is en welke kritiek er op geleverd wordt. Deze zullen we aan de hand van twee voorbeelden kort toelichten.

Sinds de wereldwijde economische en de euro-crisis is de kritiek op vrije markt werking alleen maar toegenomen. Economen gebruiken sindsdien deze gebeurtenissen als argument dat vrije markten niet optimaal functioneren. Zo schreef Joseph Stiglitz in een column in 2008:

"Though neo-liberals do not want to admit it, their ideology also failed another test. No one can claim that financial markets did a stellar job in allocating resources in the late 1990's, with 97% of investments in fiber optics taking years to see any light..., [and the more recent] massive misallocation of resources to housing..." (Stiglitz 2008)

Het antwoord van Neoliberale economen op deze crisis en crisissen in het algemeen kan goed samengevat worden in het volgende citaat uit een kritiek van Deirdre McCloskey van de Chicago School of Economics (CSE) op het werk van Thomas Piketty (2014).

"The sheer number of the briefly fashionable but never measured "imperfections" has taught young economists—they naïvely believe there must be facts behind the pretty theorems in their textbooks—to believe that market-tested betterment has worked disgracefully badly, when all the quantitative instruments agree that since 1800 it has worked spectacularly well." (McCloskey 2014)

Neoliberale economen verwijzen met regelmaat naar de welvaart die het kapitalisme ons heeft gegeven op een grote tijdschaal. Deze positie wordt gesterkt door het falen van alternatieven zoals het communisme. Linkse economen geven aan dat onze huidige welvaart in grotere mate

afhankelijk is van factoren zoals technologie, educatie en infrastructuur. Door te investeren in deze gebieden zou je economische groei stimuleren (Stiglitz 2012).

We hebben de politiek economische context waarin de toename van inkomensongelijkheid plaatsvindt toegelicht. De vraag blijft echter bestaan welk causaal verband er is tussen de toename van inkomensongelijkheid en het neoliberale beleid en welke factoren van het neoliberalisme deze toename van inkomensongelijkheid mogelijk hebben gemaakt of gestimuleerd. Verder is het van belang om te onderzoeken welke processen buiten de politieke context een mogelijke bijdrage hebben geleverd aan de toename van inkomensongelijkheid. Voordat we beginnen deze toe te lichten is het aangezien het om een literatuur onderzoek gaat van belang een verantwoording te geven voor de gebruikte bronnen.

Hetgeen dat de discussies over dit onderwerp complex maken is het gebrek aan empirisch bewijs voor alle economische stromingen. Hoewel de concepten van het Neoliberalisme worden beargumenteerd met eenvoudige wiskundige modellen is er vaak weinig of geen empirische onderbouwing van deze modellen. Dit heeft onder andere te maken met het feit dat binnen deze modellen meestal wordt aangenomen dat de mens als "homo economicus" handelt. Een actor die al zijn keuzes baseert op basis van rationele afwegingen en op de hoogte is van alle beschikbare informatie. Deze aanname binnen economische modellen wordt ondertussen door veel economen gebruikt als verklaring voor het falen van deze modellen. Aan de andere kant zijn de wapens van linkse economen kritiek op het huidige functioneren van het kapitalisme en de rede. De complexiteit van de realiteit maakt het moeilijk om economische processen te vatten in mathematische modellen. We zullen onze conclusies voornamelijk baseren op conclusies van onderzoeken die algemene theorieën en aannames over de oorzaken van de toename in inkomensongelijkheid empirisch getest hebben.

In 2014 heeft Thomas Piketty het boek "Capital in the Twenty-First Century" uitgebracht. In dit invloedrijke boek toont Piketty aan dat de toename in inkomensongelijkheid in belangrijke mate te wijten is aan het feit dat de de rente die mensen ontvangen uit het bezit van kapitaal binnen een kapitalistisch systeem van nature groter is dan de economische groei. Hierdoor hebben de mensen die in het bezit zijn van grotere welvaart een sterkere stijging gezien van

hun inkomen (Piketty, 2014). Binnen de empirische gegevens die Piketty analyseert vindt hij echter dat tussen 1918 en 1950 er een grote afname is in de groei van kapitaal/groei van inkomens verhoudingen. De verklaring die Piketty hiervoor heeft is dat de twee wereldoorlogen en de grote depressie ervoor hebben gezorgd dat kapitaal in grote mate is vernietigd (Piketty 2014).

Tussen 1950 en 2010 de productiviteit van werknemers in de VS met 254,3% gegroeid, terwijl de lonen zelf slechts met 113,1% zijn gegroeid (Mishel 2012). Opvallend is dat tot ongeveer 1973 de productiviteit en het inkomen van werknemers ongeveer even snel groeide. Na 1973 zijn de inkomens gestagneerd en is de productiviteit blijven groeien. Deze toename van productiviteit is dus voornamelijk ten bate geweest van de eigenaren van kapitaal. Door de periode tussen 1950 en 2010 als bewijs te nemen van zijn stelling dat binnen een kapitalistisch systeem de winst op kapitaal van nature sneller groeit dan de productiviteit van een economie gaat Piketty voorbij aan het feit dat tussen 1950 en 1973 de inkomens evenredig stegen met de toename in productiviteit. Er zijn wellicht dus ook andere factoren die ten grondslag liggen aan deze ontwikkelingen. Wederom speelt de tijdschaal die een econoom kiest een belangrijke rol in het formuleren van argumenten en conclusies.

Volgens de theorie van Piketty is de voornaamste oorzaak van de groei van inkomensongelijkheid wereldwijd een natuurlijk gevolg van het functioneren van het kapitalisme. Om dit tegen te gaan zouden er vanuit overheden drastisch moeten worden ingegrepen. De opvattingen van Piketty zijn echter niet onomstreden. In dit gedeelte zullen we ingaan op enkele kritieken op zijn werk.

De belangrijkste kritieken volgen uit de definitie die Piketty hanteert over kapitaal. Kapitaal is volgens Piketty de voorraad die individuen, bedrijven of overheden bezitten. Zowel productieve bezittingen, zoals bijvoorbeeld een fabriek, als niet productieve bezittingen als een huis of geld worden door Piketty als kapitaal beschouwd. Kortom alle bezittingen die kunnen worden omgezet in waarde of waarde produceren kunnen volgens Piketty worden beschouwd als kapitaal (Piketty 2014). Professor James K Galbraith beschrijft in een boek review de problemen met deze positie Galbraith (2014). Volgens Galbraith gooit Piketty fysiek kapitaal en

financiële welvaart op één hoop. De inkomsten op kapitaal komen voort uit hoe de markt deze welvaart inschat en niet op basis van de productieve eigenschappen van de bezittingen. De implicatie van deze veronderstelling is dat de groei van inkomen op kapitaal/groei van inkomen verhouding in sterke mate afhankelijk is van de marktwaarde van bezittingen. Piketty toont in zijn onderzoek aan dat tijdens de eerste wereldoorlog een verschuiving plaatsvond tussen de kapitaal/inkomens verhoudingen waar de inkomens sneller stegen dan het inkomen op kapitaal. De verklaring van Piketty was dat er een fysieke destructie van kapitaal had. Volgens Galbraith vond dit plaats in Engeland terwijl er geen of nauwelijks vernietiging plaatsvond van fysiek kapitaal. De groei van de inkomens ten opzichte van de groei van kapitaal was in grote mate te wijten aan de toegenomen vraag naar arbeid in deze periodes en het afnemen van de marktwaarde van bezittingen. In de tweede wereldoorlog vond er wel een vernietiging van fysiek kapitaal plaats. Het probleem dat hiermee wordt geïllustreerd is dat de waarde van kapitaal meestal niet is gebaseerd op de productieve potentie van bezit, maar op een subjectieve maat van waarde ingeschat op basis van vraag en aanbod.

Kapitaal vertegenwoordigd dus zelf geen specifieke waarde. Deze waarde wordt bepaald door marktwerking. Sommige economen wijzen daarom ook op het feit dat de groei van het inkomen op kapitaal een zelfcorrigerend mechanisme is. De instorting van de huizenmarkt in de VS is daar een voorbeeld van. Volgens anderen zijn er relatief simpele maatregelen die genomen kunnen worden om de groei op de inkomens uit kapitaal kunnen verminderen. Zo schrijft Dean Baker in een review:

"However, perhaps a more fundamental objection to Pikettys' grim future is the fact that a very large share, perhaps a majority, of corporate profit hinges on rules and regulations that could in principle be altered. My favorite example is drug patents. This industry accounts for more than \$340 billion a year in sales (@ 2 percent of GDP and 15 percent of all corporate profits). The source of its profits is government granted patent monopolies"(Baker 2014).

Binnen dit argument zit de veronderstelling dat overheidsbeleid een belangrijke rol kan spelen in het verminderen van de inkomensongelijkheid. Later in deze thesis zullen we verder ingaan op welke rol de overheid heeft gespeeld in het creëren van deze verschillen.

Hoewel de definitie die Piketty hanteert voor kapitaal betwistbaar is, is uit zijn werk duidelijk gebleken dat er een kloof is ontstaan tussen de groei van de inkomsten op kapitaal en de groei van het inkomen. Dit heeft geresulteerd in een toename van de ongelijkheid. Of deze trend zich zal voortzetten in de toekomst valt echter niet met zekerheid te stellen. Zoals we al eerder hebben benoemt zijn de verwachtingen die Piketty koppelt aan een kapitalistisch systeem niet één op één te vergelijken met de geobserveerde trends van de afgelopen eeuw. Belangrijke contextuele factoren die Piketty zelf benoemt in zijn werk die invloed hebben gehad op de ontwikkeling van inkomensongelijkheid zijn de twee wereldoorlogen en de grote depressie. In het volgende gedeelte beschrijven we de contextuele factoren die een rol hebben gespeeld bij de ontwikkeling van de toename van de inkomensongelijkheid in de afgelopen dertig jaar.

In een omvangrijk rapport van de OECD over de toename in inkomensongelijkheid onderzoeken ze mogelijke factoren die een bijdrage hebben geleverd aan deze ontwikkeling (OECD 2011). In dit rapport wordt onderscheid gemaakt tussen drie verschillende processen die een impact kunnen hebben op de distributie van inkomens. "economic globalisation", "skill-biased technological progress" en "institutional and regulatory reforms". In het volgende gedeelte zullen we het framework van de OECD hanteren om deze mogelijke oorzaken van inkomensongelijkheid verder te onderzoeken.

Globalisering is een van de processen die de OECD onderzoekt als mogelijke van de toename in inkomensongelijkheid. Binnen globalisering vindt de OECD vijf mogelijke processen die inkomensongelijkheid zowel positief als negatief kunnen beïnvloeden. Deze zijn: "trade integration, financial integration, technology transfers, production relocation en international migration"(OECD 2011). Globalisering is een onderwerp dat qua complexiteit zich leent voor grotere analyse dan waar wij hier toe in staat zijn. We zullen onze conclusies wederom baseren op conclusies die voortkomen uit de uitvoerige literatuur die over dit onderwerp is gepubliceerd zijn.

De meest eenvoudige wijze om globalisering te meten is om te kijken naar de toename van *Foreign Direct Investment (FDI)*. FDI is een goede manier om de mate van financiële integratie te meten wereldwijd. Zo is sinds de jaren 80 het aandeel van FDI als onderdeel van het GDP van landen is gestegen van een gemiddelde van 7% van het GDP naar 45% van het GDP (OECD 2011). Een mogelijke verklaring voor de toename in inkomensongelijkheid is dat door globalisering de onderhandelingspositie van werknemers is verzwakt. Verder heeft globalisering mogelijk de vraag in rijkere landen naar laaggeschoolde arbeid doen afnemen aangezien dit werk makkelijker uitbesteed worden aan landen waar de arbeidskosten lager zijn. Ook zou de als gevolg van globalisering toegenomen migratie in belangrijke mate een rol kunnen hebben gespeeld in de ontwikkeling van de inkomensverschillen wereldwijd (Alderson et Nielson 2002). Uit de literatuur blijkt echter dat de correlatie tussen de toename van globalisering en de toename van inkomensongelijkheid geen duidelijk causaal verband tonen.

Technologische vooruitgang wordt door veel economen gezien als een belangrijke verklaring voor de toename in inkomensongelijkheid. "Skill-Biased Technical Change" is een ontwikkeling waarbij door de specialisering van een economie in op technologie gebaseerde productie de vraag naar hooggeschoolde arbeiders relatief gezien sterker stijgt dan de vraag naar laaggeschoolde arbeid. Deze ontwikkeling heeft als gevolg dat de inkomens verschillen tussen laaggeschoolde en hooggeschoolde arbeiders toeneemt (Violante 2008). Echter na het testen van dit model aan de hand van empirische gegevens over de ontwikkeling van inkomens over de afgelopen dertig jaar is de conclusie uit meerdere onderzoeken dat het SBTC model niet op zichzelf voldoet om de toename in inkomensongelijkheid te verklaren (Card et Dinardo 2002), (Mishel et al 2013). Zo concludeert ook de OECD dat als je de technologische verandering vergelijkt met de toename in inkomensongelijkheid vergelijkt er slecht een kleine correlatie te vinden is (OECD 2011).

De derde mogelijke oorzaak van de toenemende inkomensongelijkheid zijn institutionele veranderingen en veranderingen in regelgeving. Zoals in het vorige hoofdstuk is besproken heeft het neoliberale beleid dat sinds de jaren 80 het beleid van Amerikaanse politici heeft

gedomineerd geleid tot verregaande privatisering, verlaagde belastingen¹, deregulering van de financiële markten, een afname van sociale uitgaven en de verkleining van de invloed van vakbonden. Deze maatregelen worden door veel economen als belangrijkste oorzaak gezien van de toename in inkomensongelijkheid. De OECD concludeert van deze veranderingen dat voornamelijk de afname belastingen, de verminderde bescherming van werknemers en de afname van regulering van de productie van goederen een belangrijke rol hebben gespeeld bij deze trend (OECD 2011). In een ander onderzoek concluderen de auteurs na een studie naar de verschillende factoren die betrekking hebben op inkomensongelijkheid dat in eerste instantie het percentage van de bevolking dat werkt in de landbouwsector een belangrijke invloed heeft op de mate van inkomensongelijkheid in een land. In de Verenigde Staten is dat percentage echter slechts 2 %. In tweede instantie zijn het institutionele factoren en in de laatste plaats zou globalisering een bepalende factor zijn in de toenemende inkomensongelijkheid (Alderson et Nielsen 2002).

Conclusie

Van de mogelijke factoren die een verklaring kunnen zijn voor de toename van de inkomensongelijkheid van de afgelopen dertig jaar, is het duidelijk dat ondanks de complexiteit er een duidelijke correlatie is aangetoond tussen de toename in inkomensongelijkheid en het neoliberale beleid. Factoren als globalisering en technologische veranderingen leveren in beperktere mate een bijdrage aan deze toename. De conclusies van Piketty met betrekking tot het functioneren van het kapitalisme zijn omstreden en gaan in sommige opzichten voorbij aan de invloed die overheden hebben op de structuur van de economie. Het belangrijkste inzicht uit dit hoofdstuk is dat de toename van inkomensongelijkheid in grote mate een gevolg is geweest

¹ Een invloedrijk model dat sinds jaren 80 als argument is gebruikt om de belastingen steeds opnieuw te verlagen is de Laffer Curve. In de model wordt er uitgegaan van twee effecten die belastingen hebben op de inkomens van overheden. Allereerst het rekenkundige effect, oftewel wanneer je een 0% tarief heft zijn er geen inkomsten voor de overheid. Naarmate een overheid de belastingen blijft verhogen bestaat er een punt waarop de economische groei zodanig wordt geschaad dat een toename in het belastingtarief een afname in de overheidsinkomsten als gevolg zou hebben (Laffer 2004,2). De Amerikaanse overheid heeft sinds de jaren 80 meerdere malen de belastingen verlaagd in de veronderstelling dat de belastingen al boven het omslagpunt lagen op de Laffer curve. Waar dit omslagpunt ligt op de Laffer curve is echter niet te bewijzen of aan te tonen.

van politieke besluitvorming waarbij instituties werden gemarginaliseerd en van veranderingen in de regelgeving die voornamelijk ten bate zijn geweest van de rijkere mensen binnen de Amerikaanse samenleving. In het volgende hoofdstukken beschrijven we wat de impact is van deze toename van inkomensongelijkheid op het functioneren van een democratie.

Hoofdstuk 3: Het belang van de burgermaatschappij

“So strong is this propensity of mankind to fall into mutual animosities, that where no substantial occasion presents itself, the most frivolous and fanciful distinctions have been sufficient to kindle their unfriendly passions and excite their most violent conflicts. But the most common and durable source of factions has been the various and unequal distribution of property.” (James Madison, 1787, Federalist Papers No. 10) ²

In de beroemde Federalist Papers kwam James Madison met een krachtig citaat waarin hij onderschrijft dat de grootste knelpunten in een democratische samenleving ontstaan door de oneerlijke verdeling van welvaart. Aangezien we hebben geconstateerd dat de trend van de stijgende inkomensongelijkheid aantoonbaar is in de Verenigde Staten, is het logisch om te kijken naar de democratische impact van deze ongelijkheid. Had Madison gelijk met deze gevleugelde woorden en is deze inkomensongelijkheid een zodanig probleem in de moderne Verenigde Staten? In dit gedeelte van de thesis zal er gekeken worden naar de impact van de veranderingen binnen de institutionele context op het democratisch proces en in het bijzonder de zogenaamde burgermaatschappij, wat in de volgende alinea's uitgebreid naar voren zal komen. Verder zullen we deze ontwikkelingen terugkoppelen aan de impact die het heeft op de toename van de inkomensongelijkheid.

In het boek ‘*the Dynamics of Democratization*’ zet Graeme Gill een aantal voorwaarden uiteen die ervoor zorgen dat een democratie zich kan ontwikkelen. Hierbij noemt hij evenwaardige economische ontwikkeling bij het grootste deel van de bevolking als een voorwaarde. Economische ontwikkeling zorgt ervoor dat mensen over het algemeen zich beter onderwijs kunnen veroorloven. Ze beginnen een rationele, tolerante en genuanceerder beeld te krijgen van het politieke proces waardoor er een democratische cultuur ontstaat. Ook verdwijnt de zogenaamde klassenstrijd en dit zorgt ervoor dat er minder gepolariseerde politieke verhoudingen zijn. Het zorgt er verder voor dat de van oudsher rijkere klassen zich niet meer

² De Federalist Papers waren 85 artikelen over de Amerikaanse Grondwet, verschenen rond 1787 om het publiek te informeren over de nieuwe grondwet en de implicaties hiervan.

bedreigd voelen door de lagere klassen en dit versnelt het democratiseringsproces aanzienlijk (Gilles, 2000) .

Het laatste punt wat hij uiteenzet is dat van het ontstaan van autonome sociale organisaties waarin mensen zich verenigen om hun politieke belangen te behartigen. Deze zogenaamde 'Civil Society' zou je kunnen vertalen als burgermaatschappij en de effectiviteit van hiervan is een grote factor in het goed functioneren van het democratisch bestel. Het omvat alle activiteiten die burgers ondernemen om hun eigen belangen na te streven binnen de wettelijke kaders. Wat hier belangrijk is om te vermelden is dat ze niet alleen los van de overheid opereren, maar dat ze ook erkent worden door de staat en zich kunnen mengen in het politieke debat. Het toelaten van nieuwe politieke partijen of vakbonden, het toestaan van de vrije pers en het recht op demonstreren en lobbyen zijn allemaal onderdelen van deze burgermaatschappij en zorgen in grote mate voor het correct functioneren van een democratie (Gilles, 2000). Meerdere wetenschappers zijn het hier mee eens, zo stelt Helmut Anheier dat het de burgermaatschappij is die de sociale cohesie en het economisch vertrouwen versterkt en zodoende een onmisbaar onderdeel is in een moderne samenleving. Hij ziet een duidelijk disbalans tussen de macht die de coöperaties en het grote geld hebben op dit gebied (Anheier, 2004). Een verstoring in de balans binnen deze arena kan grote invloed hebben op bijvoorbeeld de economische situatie waar een land zich in bevindt. Er zal nu uiteen gezet worden wat deze veranderingen in de balans binnen de burgermaatschappij zijn en hoe deze invloed hebben gehad op de economische situatie van de Verenigde Staten.

Gevolgen

In het artikel *Institutional Change and Rising Wage Inequality: Is there a linkage?* onderzoeken Nicole Fortin en Thomas Lemieux de vraag of er een duidelijke correlatie is tussen institutionele veranderingen in de Verenigde Staten en de groeiende inkomensongelijkheid. In het artikel komt naar voren dat institutionele veranderingen de drijvende krachten zijn achter deze ontwikkeling. Ze voeren drie belangrijke institutionele veranderingen aan als hoofdoorzaken.

Ten eerste is er in de Verenigde Staten sinds de jaren zeventig een drastische vermindering te zien in de overheidsingrepen in de arbeidsmarkt. Zo is er in de jaren tachtig een duidelijke vermindering van de reële koopkracht van het wettelijk minimumloon. Was deze in 1979 nog zo'n \$2.90, dit was al gedaald naar \$2.01 in 1989. Deze daling is volgens Fortin en Lemieux te danken aan verminderd overheidsingrijpen. Niet alleen het verminderd overheidsingrijpen is een van de belangrijke factoren, ook het verminderen van de vakbonden speelt een grote rol. De hoeveelheid mensen die lid waren van een vakbond daalde in de jaren tachtig aanzienlijk. Zo was er in het jaar 1979 nog zo'n vierentwintig procent lid van een vakbond. In 1988 was dit gedaald tot zo'n zeventien procent. Als laatste belangrijke factor voeren ze de deregulering van de energiesector, transportsector en de financiële sector. Er is een duidelijke daling te zien in de hoeveelheid mensen die werkten in deze sectoren nadat de sectoren gedereguleerd werden (Fortin en Lemieux, 1997). Al deze drie institutionele veranderingen hebben een grote mate van invloed gehad op de burgermaatschappij die hierboven uitgelegd is. Hierbij is het verdwijnen van de vakbonden een belangrijk punt. Vakbonden vormen de ruggengraat van de representatie van de belangen van de burgers in de politieke arena van de burgermaatschappij. Er kan dus gesteld worden dat de burgermaatschappij is verzwakt, maar welke invloed heeft dit dan op het democratisch functioneren van de Amerikaanse politiek?

Joseph Stiglitz schrijft in zijn boek *'The Price of Inequality'* heel duidelijk over het falen van de burgermaatschappij in de Verenigde Staten en dat dit falen de voornaamste reden is voor de ongelijkheid die zich heeft afgetekend in de laatste paar decennia. Ook volgens hem is de wisselwerking en discussie tussen de verschillende belangenbehartigers een cruciaal aspect voor een gezonde democratie. In de politieke arena is het belangrijk dat er een goede balans bestaat tussen de verscheidene partijen die hierin strijden. Hij ziet voornamelijk hierin een verstoorde balans die dus in direct verband staat met de economische ontwikkelingen en de toenemende economische welvaart van de elite en grootkapitaalbezitters (Stiglitz, 2011).

Zo zijn volgens Stiglitz de regels waarmee het economische spel gespeeld worden zodanig in het voordeel komen te liggen van de grootkapitaalbezitters en bedrijven dat er gesproken kan

worden van een *'regulatory capture'*. Dit houdt in dat de de regels en reguleringen zodanig door henzelf beïnvloed worden dat deze regels precies zo reguleren dat het de bedrijven in kwestie goed uit komt. Hij neemt als voorbeeld de Securities and Exchange Commission die toezicht hield op het betalingsverkeer tussen banken en de Federal Reserve (de Amerikaanse centrale bank) die in hun organisatie vaak mensen hebben aangesteld die een duidelijk aantoonbare relatie hadden met de bedrijven die ze moeten reguleren.

Naaste deze personen met belangenverstrengelingen is er rond het Amerikaans congres een ongekeerde hoeveelheid lobbyisten bezig om de belangen te behartigen van de Amerikaanse coöperaties en sectoren. Er zijn twee en een halve lobbyisten per actieve politicus in de Verenigde Staten en zodoende is er een constante druk en verleiding voor de politici om zich wat soepeler op te stellen met betrekking tot de reguleringen binnen verschillende sectoren. De bedragen die gemoeid zijn met deze lobby praktijken zijn significant. Zo werd er door de farmaceutische industrie in de Verenigde Staten tussen 1994 en 2014 zo'n drie miljard dollar uitgegeven (Center for Responsive Politics, 2014). Deze vormen van *'regulatory capture'* zorgen er volgens Stiglitz voor dat de grote bedrijven ongehinderd kunnen doen aan *'rent seeking'*. Dit begrip houdt in dat de deze bedrijven hun vermogen gebruiken om politieke invloed te genereren en dit dan gebruiken om een groter deel van de bestaande economische welvaart te verkrijgen, zonder reële economische welvaart te creëren. Dit zorgt ervoor dat ze een steeds grotere invloed krijgen in het politieke proces aangezien geld politieke macht kan kopen en de politieke oppositie verzwakt wordt. De oppositie heeft simpelweg geen kapitaal om zich te wapenen tegen deze politieke tactieken en zodoende ontstaat er een zelfversterkend proces wat het democratisch systeem ernstig in gevaar brengt (Stiglitz, 2012).

Conclusie

De Amerikaanse democratie verkeerd in zwaar weer. De burgermaatschappij - een cruciaal onderdeel van het democratisch functioneren van een samenleving - ligt onder vuur. Er is sprake van een grote mate van *'regulatory capture'* in de Amerikaanse politiek die ervoor zorgt dat reguleringen binnen sectoren verzwakt worden. Dit zorgt voor een toenemende mate van politieke inspraak van de mensen met kapitaal en de grote coöperaties. Door een zichtbare verzwakking van de vakbonden is de inspraak van de kant van de arbeiders geslonken en doorgesloten naar de kant van de coöperaties en grootkapitaalbezitters. Juist deze balans binnen de burgermaatschappij is een van de fundamenteën van een stabiele democratie zoals Graeme Gill in zijn boek uiteen zet. Het politieke debat en de richting waarin de politiek in de Verenigde Staten zich beweegt is de richting die de grote coöperaties en de mensen met kapitaal graag zien. Zonder slagkracht is de burgermaatschappij niet in staat deze tendens af te zwakken en zodoende versterkt het proces zichzelf automatisch. Het is belangrijk om deze balans weer te herstellen, en te onderkennen dat een democratisch systeem met een disbalans van deze proporties geen gezond functionerende democratie is.

Hoofdstuk 4: Wat is de sociale impact van inkomensongelijkheid?

"Over the past three decades, the distribution of income and wealth in the US has become dramatically more unequal, this dramatic increase in economic inequality has been reflected in and reinforced by unsettling levels of political and social inequality" (Koechlin 2012).

Volgens veel economen en politici is ongelijkheid een gevolg van een goed functionerend kapitalistisch systeem. Door het bestaan van ongelijkheid zijn mensen gemotiveerd om harder te werken en meer te produceren. In een samenleving waar er geen mogelijkheden zouden zijn om meer te verdienen boven een vast inkomen zouden mensen niet gemotiveerd zijn om te werken en te produceren. De veronderstelling volgens neoliberalen is dat een toename in ongelijkheid niet slecht is zolang de economie als geheel blijft groeien. Juist door werkgevers te ontzien van belastingen zijn ze in de gelegenheid om meer banen te creëren en de economie sneller te laten groeien. Dit proces wordt in de politieke context geduid als *trickle down economics*. Uit de gegevens van de ontwikkelingen over de afgelopen dertig jaar blijkt echter dat het concept van *trickle down economics* weinig wetenschappelijke onderbouwing kent.

"Productivity growth has frequently been labeled the source of our ability to raise living standards. This is sometimes what is meant by the call to improve our "competitiveness." In fact, higher productivity is an important goal, but it only establishes the potential for higher living standards, as the experience of the last 30 or more years has shown. Productivity in the economy grew by 80.4 percent between 1973 and 2011 but the growth of real hourly compensation of the median worker grew by far less, just 10.7 percent, and nearly all of that growth occurred in a short window in the late 1990s" (Mishel 2012).

Economische groei is op zichzelf niet gunstig voor een hele samenleving. Zoals in de inleiding is besproken heeft de meerderheid van de Amerikaanse bevolking de afgelopen dertig jaar niet of nauwelijks geprofiteerd van de economische groei. Er zijn aan de andere kant ook geluiden dat de toename van inkomensongelijkheid schadelijk is voor het functioneren van de economie.

In de documentaire *Inequality For All* (2014) vertelt de succesvolle ondernemer Nick Hanauer ,die bij de rijkste 0.1% van de bevolking hoort, dat hij zich zorgen maakt over de toename van inkomensongelijkheid in de VS. Hanauer geeft aan dat als eigenaar van verschillende fabrieken hij afhankelijk is van de consumptie van burgers voor zijn winst. Hij gebruikt hierbij een voorbeeld van kussens die hij produceert. Zelfs een rijk persoon heeft slechts behoefte aan een paar kussens om op te slapen. Doordat de inkomensverhoudingen veranderen binnen een economie, verandert ook de balans tussen consumptie en investeringen. Aangezien rijkere mensen proportioneel een kleiner gedeelte van hun inkomen aan consumptie besteden wordt de economische groei geremd naarmate de inkomensongelijkheid toeneemt.

Een ander risico is dat het deel van inkomen dat naar het bovenste gedeelte van de bevolking gaat op grote schaal weer wordt geïnvesteerd in kapitaal. Dit kan leiden tot economische instabiliteit, omdat de hoeveelheid geld dat in omloop is op de kapitaalmarkt de prijs van kapitaal omhoog drijft. Dit is zeker het geval als het geld niet wordt geïnvesteerd in productief kapitaal, zoals fabrieken.

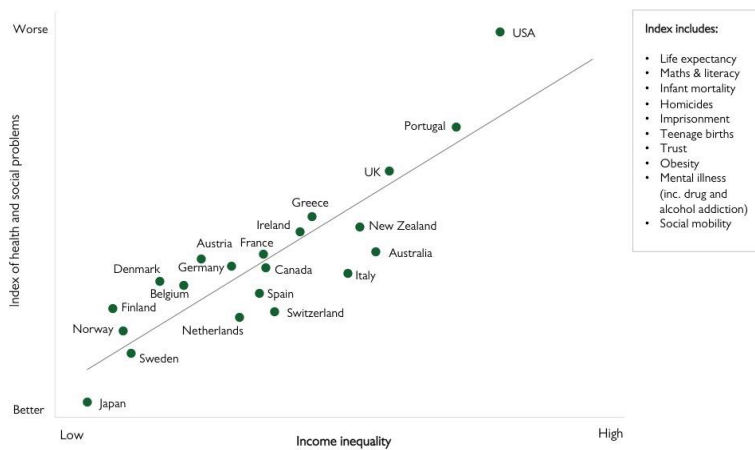
“As Christopher Brown, an economist at Arkansas State University, put it in a pioneering 2004 paper, “Income inequality can exert a significant drag on effective demand.” Looking back on the two decades before 1986, Brown found that if the gap between rich and poor hadn’t grown wider, consumption spending would have been almost 12 percent higher than it actually was” (Rauch 2012).

De afname van het bestedingsvermogen van de mensen die niet bij de top 1% hoorden is in grote mate gecompenseerd door een toename van de kredietverlening. Een bekend gevolg van de excessieve kredietverlening is de wereldwijde economische crisis van 2008.

Naast de mogelijke negatieve gevolgen van inkomensongelijkheid op het functioneren, is er ondertussen ook onderzoeken gedaan naar de mogelijke sociaal-maatschappelijke impact van inkomensongelijkheid. In een recent boek over de impact van inkomensongelijkheid *The Spirit*

Level (2009) onderzoeken de auteurs de correlatie tussen inkomensongelijkheid en een aantal sociaal-maatschappelijk variabelen. Uit hun onderzoek blijkt dat samenlevingen met een hogere mate van inkomensongelijkheid slechter scoren op een aantal factoren. In hun onderzoek hebben ze empirisch onderzoek gedaan naar de correlatie tussen inkomensongelijkheid en deze factoren. De onderzochte maatschappelijke variabelen zijn: *level of trust, mental illness, life expectancy, obesity, children's educational performance, teenage births, homicides, imprisonment rates, social mobility* (Pickett et Wilkinson 2009). De gegevens van de ontwikkeling van deze maatschappelijke factoren hebben Pickett samengevoegd in een index waar ze elke van deze factoren even zwaar weegden. Vervolgens hebben ze een regressie gedaan van deze index met de toename van inkomensongelijkheid. Uit het onderzoek kwam naar voren dat er een sterke correlatie was tussen de toename van inkomensongelijkheid en de onderzochte maatschappelijke factoren. Ook vergelijken ze deze maatschappelijke problemen met het BNP van een aantal landen. Uit deze regressie komt er geen duidelijk verband naar voren. Ze constateren dat economische groei en welvaart voornamelijk een positieve impact heeft op arme landen die een inhaalslag maken. Voor landen die al welvarend zijn heeft economische groei weinig impact op het verminderen van maatschappelijke problemen. In de twee figuren hieronder staan de belangrijkste grafieken van het boek weergegeven.

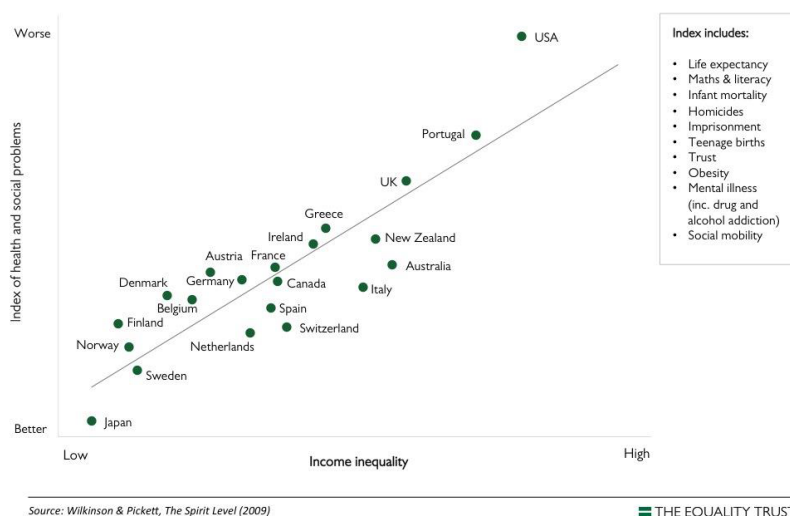
Health and social problems are worse in more unequal countries



Source: Wilkinson & Pickett, *The Spirit Level* (2009)

THE EQUALITY TRUST

Health and social problems are worse in more unequal countries



Er zijn verschillende kritieken geweest op *The Spirit Level*. Het belangrijkste probleem met het onderzoek van Pickett en Wilkinson is het bekende causaliteits probleem. Een correlatie tussen twee trends levert nog geen bewijs van causaliteit. De gezondheidsproblemen die Pickett en Wilkinson zouden ook de oorzaak kunnen zijn van inkomensongelijkheid in plaats van andersom. Aangezien *The Spirit Level* een redelijk recent boek is, is de academische discussie over het werk nog niet losgebarsten. Enkele onderzoekers stellen hun vraagtekens bij de selectie van gegevens en landen in de gebruikte onderzoeken. Tevens wordt er verwezen dat op een kleinere tijdschaal er ontwikkelingen te observeren zijn die het tegenovergestelde bewijzen van wat Pickett en Wilkinson beweren (Snowdon 2013). In de jaren 90 nam de inkomensongelijkheid sterk toe. Desondanks daalde in deze periode het aantal moorden en geboortes onder tieners. Er zijn nog een aantal van dit soort voorbeelden. Hierbij komen we weer terug bij hetgeen we in een vorig hoofdstuk al benoemt hebben. Voor economen heeft de selectie van een tijdschaal bij het weergegeven onderzoeksresultaten een grote invloed op de conclusies. Het belangrijkste dat we kunnen concluderen uit het werk van Pickett en Wilkinson is dat ze met sterke bewijzen zijn gekomen dat de toename van inkomensongelijkheid een negatieve impact heeft op het functioneren van een samenleving. Deze bewijzen zullen in de toekomst echter wel verder onderzocht moeten worden. Waar de schrijvers van *The Spirit Level*

geen aandacht aan besteden zijn verklaringen waarom sommige landen afwijken van de onderzochte trends. Dit is een gebied waar ook nog weinig onderzoek naar is gedaan.

Een ander mogelijk schadelijk gevolg van inkomensongelijkheid is een afname van de mobiliteit tussen de verschillende klassen in de VS. De klassemobiliteit binnen de Verenigde Staten is erg klein als je deze vergelijkt met die van andere Westerse landen. Uit een onderzoek van de OECD blijkt dat er een duidelijke correlatie is tussen klassemobiliteit en inkomensongelijkheid (OECD 2010, 28). De consequentie van een lage klassemobiliteit is dat menselijk talent niet op een efficiënte manier wordt ontwikkeld en op de juiste plaatsen terecht komt. Op deze manier kan een gebrek aan klassemobiliteit resulteren in lagere economische groei (OECD 2010, 28), (Koechlin 2012, 21). In hoeverre de verlaagde klassemobiliteit bijdraagt aan het remmen van de economische groei is moeilijk te onderzoeken.

In de documentaire *Inequality For All* (2013) benoemd Robert Reich tevens dat een afname van de middenklasse als een gevolg van een toename van de inkomensongelijkheid in de VS als gevolg heeft dat de consumptie zal afnemen. Rijkere mensen geven een kleiner gedeelte van hun inkomen uit aan consumptie dan armere mensen.

"Countries with high inequality tend to underinvest in their collective well-being, spending too little on such things as education, technology and infrastructure. The wealthy don't need public schools and parks. That's another reason economies with high inequality grow more slowly" (Stiglitz 2012).

Tot slot. In zijn boek *The Price of Inequality* (2012) benoemt Joseph Stiglitz dat naast alle praktische problemen ongelijkheid tevens oneerlijk is. Degenen die verantwoordelijk zijn voor het veroorzaken van de financiële crisis hebben er het minste onder geleid volgens Stiglitz. Dit heeft als gevolg dat veel mensen hun vertrouwen kwijt zijn geraakt in het goed functioneren van het democratische systeem. Hiermee sluiten we ook weer aan op de conclusie uit het vorige hoofdstuk, dat de toename van inkomensongelijkheid schadelijk is voor het functioneren

van de burgermaatschappij.

Interdisciplinaire conclusie

In de voorgaande hoofdstukken is er vanuit een disciplinair perspectief gekeken naar het vraagstuk van de toename van inkomensongelijkheid in de Verenigde Staten van de afgelopen decennia . We hebben onderzocht wat de oorzaken van de toenemende inkomensongelijkheid zijn en de mogelijke impact hiervan. In dit hoofdstuk zullen we deze inzichten integreren en een model presenteren waar deze zijn samengevoegd. Dit doen we door middel van het uiteenzetten van de verschillen en overeenkomsten van de twee disciplines op het gebied van de bevindingen in ons onderzoek. Maar ook zullen we kijken naar de manier waarop de disciplines verschillen en overeenkomen in de manier waarop ze te werk gaan. Hierna zullen we op zoek gaan naar de *'common ground'* binnen de disciplines en aan de hand van dit inzicht zullen we

een *'more comprehensive understanding'* formuleren. Onze methode is gebaseerd op de methodes die worden beschreven in het boek *'Interdisciplinary research'* van Allan Repko (2012).

Inzichten Economie

Vanuit een economisch perspectief hebben we de volgende twee vragen onderzocht: “Wat is de oorzaak van de toename van inkomensongelijkheid?” en “Wat is de impact van de toename van inkomensongelijkheid op het functioneren van een economie? Uit het onderzoek naar de oorzaken van de toename van inkomensongelijkheid zijn we tot de conclusie gekomen dat de belangrijkste oorzaak voor de toename van de inkomensongelijkheid sinds de jaren 70 te wijten is aan veranderingen binnen de institutionele context en wetgeving. De marginalisering van de vakbonden heeft ervoor gezorgd dat de lonen van werknemers niet evenredig zijn gestegen met de productiviteit. De inkomsten op kapitaal zijn sterker gegroeid dan het nationale inkomen van de Verenigde Staten.

Ondanks de economische groei van de afgelopen dertig jaar heeft slechts een klein gedeelte van de Amerikaanse bevolking kunnen profiteren van deze groei. De toename van inkomensongelijkheid is zelfs een mogelijke oorzaak van de vertraging van deze groei. Doordat de rijkere proportioneel een kleiner gedeelte van hun inkomen consumeren is de toename van inkomensongelijkheid slecht voor de economische groei. De afname van koopkracht van veel burgers is de afgelopen jaren gecompenseerd door een toename van de kredietverlening. Deze kredietverlening heeft verdere economische instabiliteit als gevolg.

Inzichten Politieke Geschiedenis en Internationale Betrekkingen

Vanuit het disciplinair oogpunt van Politieke Geschiedenis en Internationale Betrekkingen is er voornamelijk gekeken naar de veranderingen die er zich binnen de institutionele en politieke

context hebben voorgedaan. Wat waren de grootste politieke oorzaken die de toename van inkomensongelijkheid hebben gefaciliteerd? En wat is de impact van deze ongelijkheid op het functioneren van een democratie?

Er is duidelijk naar voren gekomen dat de grootste oorzaak binnen de disciplinaire kaders die van institutionele verandering is. Binnen de institutionele context van de Verenigde Staten is het oude institutionele gedachtegoed weer in opkomst gekomen. Dit gedachtegoed met als kernwaarden vrijheid, vrije marktwerking en verregaande deregulering kunnen aangemerkt worden als het neoliberalisme. Deze institutionele zienswijze is de boventoon gaan voeren in het politieke debat.

Hierna is er onderzocht wat de mogelijke oorzaken zouden zijn op het functioneren van de democratie van de Verenigde Staten. Hieruit is gebleken dat de burgermaatschappij een cruciaal onderdeel is van een goed functionerende democratie. Deze burgermaatschappij is in disbalans geraakt doordat de bedrijven en personen met kapitaal hier invloed op uitoefenen door middel van processen zoals *'regulatory capturing'*. De bedrijven en personen in kwestie gebruiken grote hoeveelheden kapitaal om de politiek te beïnvloeden en naar hun hand te zetten. De inspraak van vakbonden en de gewone burger binnen de burgermaatschappij is geslonken en zodoende is de burgermaatschappij in disbalans geraakt.

Multidisciplinaire inzichten

Buiten de economische dimensie hebben we ook kort gekeken naar de maatschappelijke impact van de toename van inkomensongelijkheid. De belangrijkste conclusie die we hieruit hebben kunnen halen is dat er sterke aanwijzingen zijn dat ongelijke samenlevingen in grotere mate last hebben van sociaal-maatschappelijke problemen

Tabel inzichten:

Inzichten Economie	Inzichten Politieke Geschiedenis en Internationale Betrekkingen
De toename inkomensongelijkheid is grotendeels een gevolg van veranderingen binnen de institutionele context en regelgeving. Economische principes als vrije marktwerking en deregulering hebben hierin een cruciale rol gespeeld.	Institutionele context cruciaal in begrijpen en ordenen politiek-economische ontwikkelingen.
Inkomensongelijkheid heeft waarschijnlijk een negatieve impact op economische groei.	Verandering institutionele context, van 'ingebod liberalisme' naar 'neoliberalisme'.
Inkomensongelijkheid heeft waarschijnlijk een negatieve impact op sociaal-maatschappelijke factoren.	Het neoliberal beleid heeft zich voornamelijk gekenmerkt door een grote mate van deregulering en de focus op vrije marktwerking.
	De burgermaatschappij is cruciaal in het democratische proces. Er is een disbalans ontstaan binnen deze burgermaatschappij. Dit heeft een negatieve impact op het politiek functioneren van de Verenigde Staten. Dit proces heeft de toename van inkomensongelijkheid versterkt.

Common Ground

Voordat we de inzichten en conclusies uit beide disciplines met elkaar kunnen vergelijken is het belangrijk om te onderzoeken of ze op een gelijkwaardige manier vergeleken kunnen worden. Het is hierbij cruciaal om te kijken welke onderzoeksmethoden binnen de onderzochte disciplines zijn toegepast en of er conflicterende concepten en theorieën zijn.

Politieke geschiedenis kijkt met een geschiedkundig perspectief naar de strijd om macht. Individuen en groepen strijden in een politieke arena om het verkrijgen van macht. Het is een voortdurende strijd over welke belangen, normen en waarden er nagestreefd zullen worden

binnen de samenleving. Vanuit een historisch oogpunt wordt er gekeken naar de gebeurtenissen die zich hebben afgespeeld in deze politieke arena en welke consequenties deze beslissingen hebben op de huidige samenleving waarin wij leven. Welke groepen zich de laatste decennia hebben laten horen in het politieke debat en welke institutionele verandering zij teweeg hebben gebracht zijn vragen die binnen de discipline behandeld worden. Politieke geschiedenis ziet de mens als een rationele actor die door vele verschillende krachten beïnvloed kan worden. Zodoende kijken wetenschappers binnen de discipline ook buiten de grenzen van hun vakgebied naar theorieën van sociologen, economen en psychologen. Het heeft echter geen overkoepelende methodologische manier van werken. Het beschrijft overheden en kijkt naar ideeën, doctrines en oproepen voor sociale verandering. De historische invalshoek zorgt er wel voor dat er vaak gebruik gemaakt wordt van een kritische analyse van historische documenten. Binnen deze thesis heeft de discipline voornamelijk gekeken naar de historische ontwikkelingen die hebben gezorgd voor de institutionele en machtsverschuivingen in de laatste decennia. Dit is door middel van het bestuderen van historische bronnen en politiek-economische analyses in papers.

Binnen de economische discipline wordt er voornamelijk gekeken naar empirische studies en mathematische modellen en theorieën. Er zijn binnen de economie veel verschillende aannames over hoe de actoren binnen de markt functioneren. Zoals al eerder is aangegeven staan we kritisch ten opzichte van de wiskundige theoretische modellen die in het verleden zijn gebruikt om economisch beleid te verantwoorden. Deze modellen zijn vaak gebaseerd op een notie van de mens als "homo economicus". Dit is volgens veel economen een achterhaald principe. Om deze reden hebben we ons onderzoek vanuit het economische perspectief voornamelijk gebaseerd op bronnen waarin auteurs verklaringen proberen te vinden voor trends aan de hand van empirische gegevens. Aan de hand van enkele kernbegrippen zullen we de overlap en verschillen beschrijven tussen de twee disciplines binnen dit onderzoek en aan de hand hiervan een zullen wij trachten een common ground te formuleren.

Neoliberalisme

In hoofdstuk één zijn we ingegaan op de verschuiving van het politiek-maatschappelijk denken van het ingebed liberalisme naar het neoliberalisme. Deze ontwikkelingen zijn vanuit een politiek perspectief onderzocht. De definitie uit hoofdstuk één luidt als volgt: Het streven naar institutionele karakteristieken die vrij functionerende markten ondersteunen, de wet als het hoogste gezag handhaven en zorgen voor de bescherming van eigendomsrechten. Het doel van dit streven is om de vrijheid van het individu te maximaliseren. In hoofdstuk twee zijn we verder gegaan met het beschrijven van de impact van deze politiek-maatschappelijke veranderingen. Hierbij zijn we niet nogmaals ingegaan op de specifieke definitie die economen geven aan het neoliberalisme. Vanuit de economische discipline wordt het neoliberalisme geassocieerd met deregulering, het stimuleren van vrije marktwerking en privatisering. Deze definitie sluit goed aan op de aspecten die in hoofdstuk één benoemd zijn. Vanuit een economisch perspectief wordt het neoliberalisme verantwoord vanuit de positieve effecten die het heeft op de economische groei en de welvaart. Het is echter gezien het beperkte economische succes van het neoliberalisme niet voldoende om aan te nemen dat de economische theorie een volledige verklaring geeft voor het succes van het neoliberalisme als dominante politiek-economische filosofie in de Verenigde Staten van de afgelopen dertig jaar. De inzichten vanuit de politieke geschiedenis over het functioneren van de burgermaatschappij leveren dus een belangrijke bijdrage om deze ontwikkelingen te verklaren. De *common ground* tussen de twee verschillende perspectieven is dus te vinden in de economische filosofie die ten grondslag ligt aan het neoliberalisme. De inzichten vanuit het perspectief van de politieke geschiedenis zijn complementair van aard, aangezien ze nodig zijn om de veranderingen die plaats hebben gevonden binnen de institutionele context sinds het eind van de jaren zeventig te kunnen begrijpen.

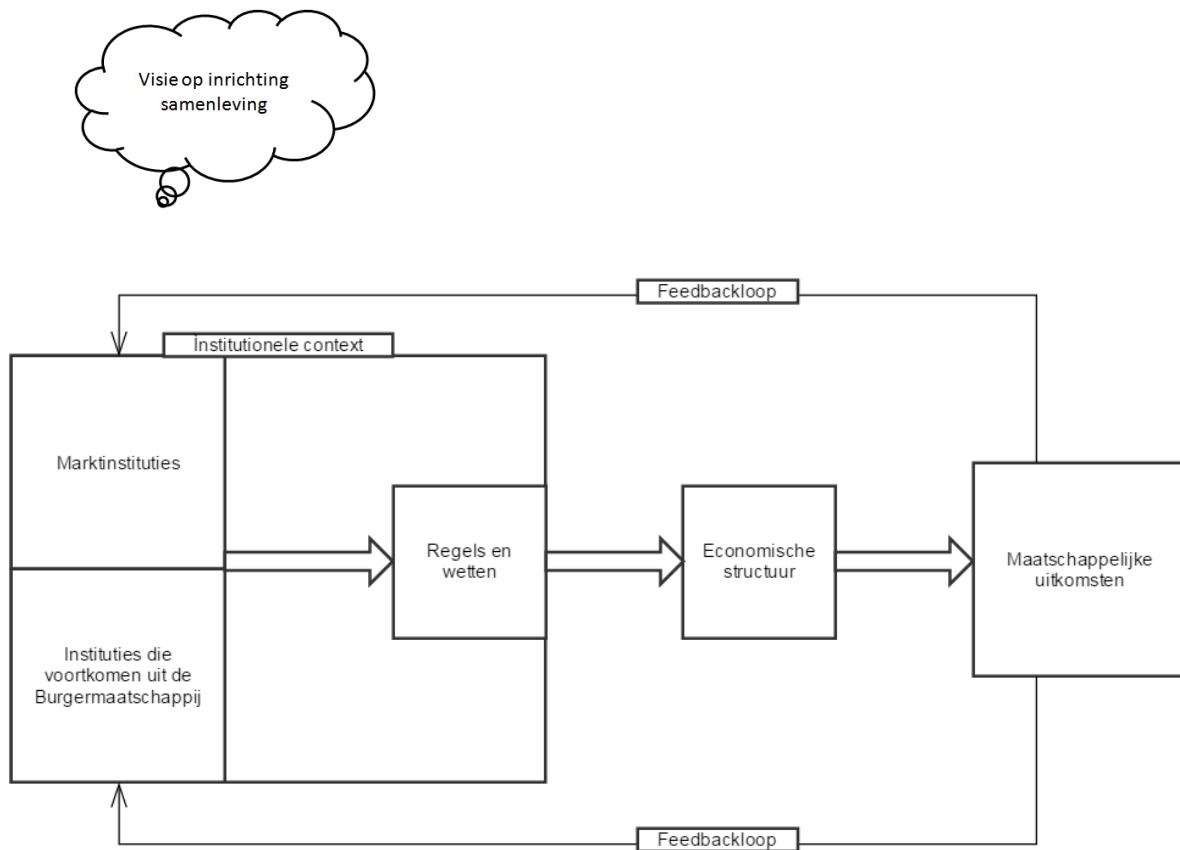
Markt, burgermaatschappij en politieke besluitvorming

Binnen het economische gedeelte is er gekeken naar de impact van het neoliberale beleid op de toename van inkomensongelijkheid. Hieruit is naar voren gekomen dat een afname van de invloed van vakbonden en een afname van de verzorgingsstaat de belangrijkste verklarende factoren zijn voor deze toename. Economen gaan ook in dit geval niet in op de onderliggende politieke context waar dit in heeft plaatsgevonden. De analyse van het functioneren van de burgermaatschappij levert een belangrijk framework om te begrijpen waar deze veranderingen vandaan komen. Verder levert deze analyse het inzicht dat door de toename van inkomensongelijkheid en de impact die het heeft op het functioneren van de burgermaatschappij er een positieve feedbackloop ontstaat die er voor zorgt dat de inkomensongelijkheid nog sneller kan toenemen. De inzichten vanuit het economische en politiek-geschiedkundige perspectief vormen wederom een complementair geheel. Inkomensongelijkheid heeft dus een belangrijke impact op de wijze waarop politieke besluitvorming tot stand komt.

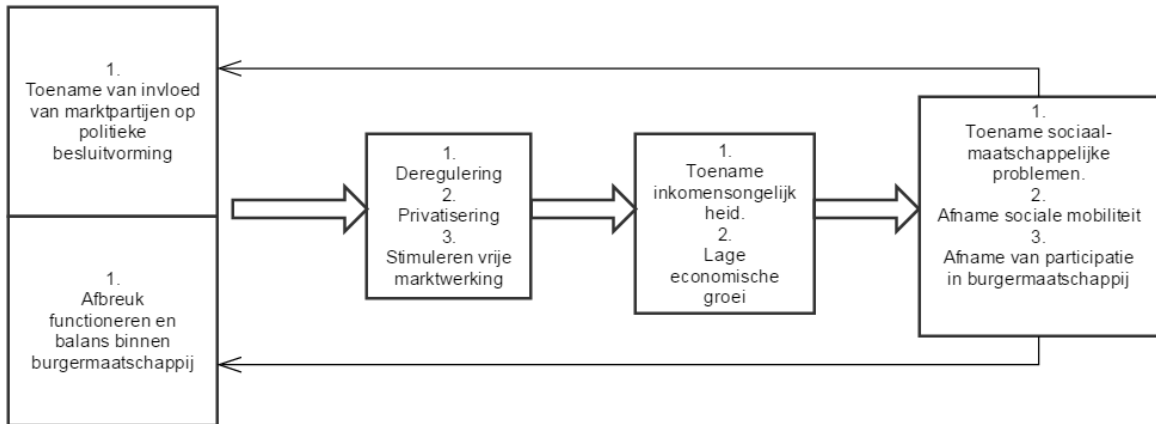
More comprehensive understanding

In het kort samengevat hebben we binnen deze thesis een verklaring gegeven voor de veranderingen binnen de institutionele context van de Verenigde Staten. Deze veranderingen hebben geleid voor een toename van de inkomensongelijkheid. De institutionele context bestaat uit de burgermaatschappij, politiek en de markt. De toename van inkomensongelijkheid is te wijten aan veranderingen van de wetten en regels die vanuit de institutionele context bepaald zijn. Het neoliberalisme is de drijvende filosofische kracht achter deze veranderingen. De toename van inkomensongelijkheid heeft vervolgens weer geleid tot een afbreuk van de burgermaatschappij. Hierdoor zijn de verhoudingen binnen de institutionele context tussen marktpartijen en de organisatie van zowel de politiek als de burgermaatschappij verder verstoord geraakt. Deze veranderingen hebben een versterkend effect op maatregelen die vanuit de institutionele context zijn genomen om de eigenaren van kapitaal nog meer

voordelen te geven. Verder is er een verband gelegd tussen sociaal-maatschappelijk problemen en de toename van inkomensongelijkheid. Deze ontwikkelingen doen ook verder een afbreuk aan het goed functioneren van de burgermaatschappij. In het volgende model illustreren wij de overkoepelende context waar we de bevindingen en verbanden van ons onderzoek kunnen plaatsen.



In de figuur hieronder staan onze bevindingen toegepast op de *'more comprehensive understanding'*.



In de figuur komt naar voren dat de marktinstuties in steeds grotere mate invloed hebben op de politieke besluitvorming. Dit in combinatie met het verslechterde functioneren van de burgermaatschappij heeft gezorgd voor een verandering in regels en wetten. Deregulering, privatisering en het stimuleren van vrije marktwerkingen staan centraal in deze regel en wetgeving. Dit heeft gezorgd voor een economische structuur die heeft gezorgd voor een toename in inkomensongelijkheid en een lage economische groei. Deze economische impact heeft ook weer sociaal-maatschappelijke problemen opgeleverd, een vermindering van de sociale mobiliteit en een afname van participatie in de burgermaatschappij. Je ziet dat de verzwakking op sociaal-maatschappelijk vlak het proces weer versterkt, deze feedback loop is ook terug te zien in het model.

Conclusie en aanbevelingen

In deze thesis hebben we breed onderzoek gedaan naar de trend van de toename van inkomensongelijkheid in de Verenigde Staten sinds de jaren 70. Hierbij hebben we de oorzaken van deze trend zowel vanuit een politiek-historisch perspectief, als vanuit een economisch perspectief besproken. Verder hebben we beschreven wat de mogelijke impact is van de toename van inkomensongelijkheid op het functioneren van een maatschappij. De hoofdvraag luidt:

Wat zijn de onderliggende oorzaken en de maatschappelijk impact van de toename van inkomensongelijkheid in de Verenigde Staten?

Uit deze thesis is gebleken dat het neoliberalisme een cruciale rol heeft gespeeld in het vormgeven van de institutionele context sinds de jaren zeventig. De daaropvolgende golf van deregulering en privatisering heeft ertoe geleid dat de inkomensongelijkheid sterk is gaan toenemen. Deze toename van inkomensongelijkheid heeft mogelijk geleid tot een toename van maatschappelijke problemen en een aantasting van het functioneren van de burgermaatschappij. In deze thesis zijn we niet ingegaan op welke maatregelen eventueel genomen zouden kunnen worden om de toename van inkomensongelijkheid tegen te gaan. Hoewel er uit het literatuuronderzoek duidelijk naar voren is gekomen dat de belangrijkste oorzaak van de toename van inkomensongelijkheid het neoliberalisme is, is er over het onderzoek naar de impact van deze toename van inkomensongelijkheid meer discussie mogelijk. Of de trend van de toename van inkomensongelijkheid in de VS zich zal voortzetten is ook discussie over. De realiteit is zodanig complex dat er binnen dit onderwerp altijd discussie blijft. Wij stellen dat aan de hand van dit onderzoek er sterke aanwijzingen zijn dat de toename van inkomensongelijkheid schadelijk is voor het functioneren van een samenleving.

Bronnenlijst:

Gilles, Graeme. *The dynamics of democratization*. London: Palgrave Macmillan, 2000.

Rosen, Michael, and Jonathan Wolff. *Political Thought*. New York: Oxford University Press, 1999.

Hodgson, Geoffrey. "What are institutions?". *Journal of Economic Issues* 40 (2006): 2–4.

Rousseau, Jean-Jacques. *Du contrat social ou Principes du droit politique*. Edited by Sálvio M. Soares. MetaLibri, 2008.

Acemoglu, Darren. Steven Johnson. "Unbundling institutions," *Journal of Political Economy* 113 (2005): 949-995.

North, Douglas, C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Huber, Matt. "Shocked: "Energy Crisis" and Neoliberal Transformation in the 1970s". *Syracuse University*. 2011.

"American Experience: TV's Most-watched History Series." PBS. Accessed January 18, 2015. <http://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/primary-resources/carter-crisis/>.

Harvey, David. *A brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press, 2004.

Harvey, David. "Neoliberalism as creative destruction". *The Annals of the American Society of Political and Social Science* 610 (2007): 22-44.

Friedman, Milton. *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press, 1962.

Lawson, Robert, A. "Examining the Hayek-Friedman hypothesis on economic and political freedom". *Journal of Economic Behavior & Organization* 74 (2010): 230-239.

Ruggie, Gerard John. "International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Post War Economic Order". International Organization 36 (1982): 379-415.

Ruggie, John Gerard. *Constructing the World Polity Essays on International Institutionalization*. London: Routledge, 1998.

Brinkley, Alan. *The End of Reform: New Deal Liberalism in Recession and War*. New York: Alfred A. Knopf, 1995.

Fortin, Nicole M, and Thomas Lemieux. "Institutional Change and Rising Wage Inequality: Is there a linkage?". *The Journal of Economic Perspectives* 11 (1997): 75-96.

Anheier, Helmut K. *Civil Society Measurement, Evaluation, Policy*. London: Earthscan Publications, 2004.

Alderson, Arthur, and Francois Nielsen. "Globalization and the Great U-Turn: Income Inequality Trends in 16 OECD Countries." *AJS* 107, no. 5 (2002): 55

Card, David, and John DiNardo. "Skill-Biased Technological Change and Rising Wage Inequality: Some Problems and Puzzles." *Journal of Labor Economics* 20, no. 4 (2002): 733-83.

Causa, Orsetta, and Asa Johansson. "Intergenerational Social Mobility in OECD Countries." *OECD Journal: Economic Studies* 2010 (2010): 1-43.

H. Cochrane, John. "What the Inequality Warriors Really Want." *The Wall Street Journal*. November 20, 2014. Accessed February 4, 2015.

Inequality for All. USA: Starz / Anchor Bay, 2014. Film.

Rauch, Jonathan. "Essay: The Growing Income Gap in the U.S. Harms the Economy." www.nationaljournal.com. September 21, 2012. Accessed January 31, 2015.

Koechlin, Tim. "The Rich Get Richer: Neo-liberalism and Soaring Inequality in the United States." *Political Economy Research Institute*, no. 302 (2012): 33.

Laffer, Arthur. "The Laffer Curve: Past Present and Future." *Executive Summary Backgrounder* 1765 (2004): 1-16.

McCloskey, Deirdre. "Measured, Unmeasured, Mismeasured, and Unjustified Pessimism: A Review Essay of Thomas Piketty's *Capital in the Twenty-first Century*." *Erasmus Journal for Philosophy and Economics* 7, no. 2 (2014): 42.

Mishel, Lawrence, John Schmitt, and Heidi Shierholz. "Assessing the Job Polarization Explanation of Growing Wage Inequality." *Economic Policy Institute*, 2013, 8.

Mishel, Lawrence. "The Wedges Between Productivity and Median Compensation Growth." *The State of Working America* 12, no. 330 (2012): 7.

OECD, *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*, OECD publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789263119536> (2011): 390.

Piketty, Thomas, and Arthur Goldhammer. *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, Massachusetts and London, England: Belknap Press of Harvard University Press, 2014. 685.

Snowdon, Christopher. "The Spirit Level Delusion: Homicide and Teen Births." *The Spirit Level Delusion: Homicide and Teen Births*. November 27, 2013. Accessed January 25, 2015.

Stiglitz, Joseph. "America's Prosperity Requires a Level Playing Field." Los Angeles Times. July 22, 2012. Accessed January 12, 2015.

Stiglitz, Joseph. "Stiglitz: The End of Neo-Liberalism?" Economistsview. July 7, 2008. Accessed January 14, 2015.

Stiglitz, Joseph E. *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. New York: W.W. Norton &, 2012.

Violante, Giovanni. "Skill Biased Technological Change." Econ.nyu.edu. January 1, 2008. Accessed January 14, 2015.

Wilkinson, Richard G., and Kate Pickett. *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*. New York: Bloomsbury Press, 2011.